

ДА ПЫТАННЯ ВЫЗНАЧЭННЯ НАВУКОВА-ТЭАРЭТЫЧНАГА ПАНЯЦЦЯ “АРТ-РЫНАК АНТЫКВАРНЫХ ТВОРАЎ МАСТАЦТВА”

У артыкуле на падставе аналізу прыярытэтаў удасканалення мастацка-культурнай прасторы Рэспублікі Беларусь і даследавання генезісу антыкварнай справы зроблена спроба сфармуляваць разгорнутае навукова-тэарэтычнае вызначэнне (дэфініцыю) “арт-рынак антыкварных твораў мастацтва”.

Ключавыя словы: *арт-рынак, антыкварны рынак, мастацка-культурная прастора, арт-рынак антыкварных твораў мастацтва.*

In the article an attempt is made to formulate an expanded scientific and theoretical definition of the “art market of antiquarian works of art”, based on the analysis of the priorities for improving the artistic and cultural space of the Republic of Belarus and on the basis of the study of the antiquarian matters genesis.

У XXI ст., калі наша краіна актыўна імкнецца стаць суб’ектам, а не аб’ектам еўрапейскага і сусветнага палітычнага, культурнага і мастацкага жыцця, у Рэспубліцы Беларусь аддаецца ўсё больш увагі захаванню чалавечага капіталу краіны, уласнай этнакультурнай ідэнтычнасці і ахове помнікаў гісторыка-культурнай спадчыны, якія сімвалізуюць гэтую ідэнтычнасць. Айчынная матэрыяльная культура з яе глыбокімі гістарычнымі, мастацкімі і этнакультурнымі каранямі, якая ўвасоблена ў артэфектах, захаваных з даўніх часоў (ад лац. *artefactum* ‘рукатворны, штучна створаны’), робіцца запатрабаванай.

Першыя збіральнікі артэфектаў мінулага (антыквары) праявілі актыўнасць даўно і даволі далёка ад Беларусі – у Брытаніі XVI – XVII стст., якая ўвяла моду на цікавасць да сваёй лакальнай гісторыі і дзе ўзніклі цэнтры антыкварнага і гістарычнага пошуку: Елізавецінскае таварыства антыквараў (Лондан, 1585 г.), бібліятэка Томаса Бадлея (Оксфард, 1602 г.). А адным з першых тэарэтыкаў антыкварынізму (збірання, вывучэння, публікацыі старажытнасцяў) стаў лорд-канцлер Англіі пры каралю Якаву I, філосаф, гісторык і палітык Фрэнсіс Бэкан, хто, на думку даследчыкаў, увасабляў сабой практычны англасаксонскі дух [3, с. 171]. Сэр Фрэнсіс пісаў пра веды, заснаваныя на вывучэнні старажытнасцяў (*antiquitates*) і фрагментаў мінулага, якія захаваліся ў выпрабаваннях часу: “...старажытнасці маюць справу... з рэшткамі гісторыі... а калі ўспаміны пра падзеі зніклі, а іх саміх паглынула багна забыцця... працавітыя і дасведчаныя людзі... з настойлівасцю і скрупулёзнай дбайнасцю імкнуцца... захаваць хаця б некаторыя звесткі, аналізуючы генеалогіі, календары, надпісы, помнікі, манеты, уласныя імёны і мову, этымалогію, прыказкі, паданні, архівы і разнастайныя прылады” [2, с. 170].

Антыквары прынцыпова пісалі пра спадчыну супольнасцяў: ад мінулага горада ці роду да гісторыі краіны. У Англіі яны заклалі асновы сваёй гісторыі, зрабіўшы своеасаблівы “інвентар” вос-

травы: геаграфія, клімат, глеба, расліннасць, мінулае, народнасці, архітэктура і мастацтва. Была прапанавана версія нацыянальнай і лакальнай ідэнтычнасці брытанцаў-джэнтры: адукаваных і прадпрыемальных “збіральных” уласнай тэрыторыі і гісторыі. Даследчыкі-антыквары выпрацавалі прыёмы пошуку, калекцыянавання і ацэнкі помнікаў мінулага і, разам з гэтым, асэнсавання і ўладкавання мастацка-культурнай прасторы сваёй краіны.

Спадчына першых антыквараў была ў выніку творча інтэрпрэтавана шматлікімі нацыямі, бо большасць гістарычных артэфектаў любой культуры з’яўляецца антыкварыятам – рэчамі ці аб’ектамі з вызначаным тэрмінам даўнасці; гістарычным, мастацкім або этнаграфічным значэннем; адпаведным рынкавым коштам. Тэрмін даўніны, які надае “антыкварны” статус артэфектам, у заканадаўстве розных краін свету вар’іруецца ад 180 да 50 гадоў. Гэты аспект вызначэння статуснасці аб’ектаў антыкварнага арт-рынку добра вядомы антыкварам (як зацікаўленай, але абмежаванакарпаратыўнай супольнасці спецыялістаў-практыкаў), аднак для тэарэтыкаў-мастацтвазнаўцаў і шырокай аўдыторыі калекцыянераў і аматараў мастацтва патрабуе тлумачэння.

У ЗША артэфект, які прэтэндуе на антыкварны статус, павінен быць выраблены да 1830 г., у Канадзе – да 1847 г. У Аб’яднаным Каралеўстве яму павінна быць не менш за 100 гадоў. У Расіі антыкварыятам лічаць прадметы ўзростам больш за 50 гадоў, а ўсе рэчы, выкананыя больш за 100 гадоў таму, забаронены да вывазу. Заканадаўства Беларусі (пастанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 18.07.2006 г. № 906) лічыць антыкварыятам і забароненымі да вывазу каштоўнасці, якім больш за 100 гадоў (мэбля, музычныя інструменты, старадаўнія рэчы і інш.), а таксама прадметы, вырабленыя да 1945 г. (друкаваныя выданні, зброя, вырабы дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва і інш.) [7]. Найбольшую ўвагу, вядома, прыцягвае антык-

варыят, які, акрамя старажытнасці, мае мастацкую каштоўнасць – статус твораў мастацтва, што звычайна на парадак павялічвае яго рынковы кошт і значэнне для грамадства.

Даследчыкам і аматарам мастацтва Беларусі павінна быць цікава, што ў гадавых рэйтынгах гандляроў антыкварнымі карцінамі мастакоў, выхадцаў з тэрыторыі Расійскай імперыі (іх называюць “найбольш дарагімі карцінамі рускіх мастакоў”, хоць гэта гучыць не заўсёды карэктна), лідарства ў рынковым кошце вельмі часта застаецца за аўтарамі, якія паходзяць з беларускіх губерняў імперыі: Марк Ротка (ураджэнец горада Дзвінска Віцебскай губерні, цяпер – Даўгаўпілс), Хаім Суцін (ураджэнец мястэчка Смілавічы) і Марк Шагал (ураджэнец Віцебска). У такім рэйтынг “Топ-10” найбольш дарагіх карцін за 2013 г. Марк Ротка займае 1-е месца (\$ 46 085 000), Хаім Суцін – 3-е (\$ 18 043 750), а Марк Шагал – 4-е (\$ 13 003 750) [9].

Натуральна, што нашай краіне, якая атрымала суверэннітэт не так даўно – менш за паўстагоддзя таму, – надышоў час вырашаць пытанні маніторынгу, статусу, абароту, атрымання ў спадчыну, перамяшчэння, вяртання антыкварных твораў мастацтва. Многія з гэтых твораў, звязаныя з нацыянальнай і лакальнай ідэнтычнасцю жыхароў дзяржавы, могуць якасна змяніць і эстэтызаваць мастацка-культурную прастору Беларусі.

Актыўны характар працэсам маніторынгу і абароту антыкварных твораў мастацтва надае іх уключэнне ў рынковыя адносіны. Прычым, як сцвярджаюць спецыялісты, “у адрозненне ад прамысловых галін, падчас крызісу рынак прадметаў мастацтва набірае абароты, а самі прадметы мастацтва павялічваюць уласны кошт” [8], – рынак прадметаў мастацтва (тым больш – антыкварнага мастацтва) у пэўнай ступені аўтаномны ад прамысловасці і, пры спрыяльных умовах, можа садзейнічаць актывізацыі эканамічнай дзейнасці ў краіне. Таму ўладкаванне мастацка-культурнай прасторы суверэннай Беларусі і фарміраванне нацыянальнай ідэнтычнасці яе жыхароў, як сведчыць гісторыя (напрыклад, гісторыя англійскіх антыквараў XVI – XVII стст.), шмат у чым залежаць менавіта ад функцыянавання арт-рынку антыкварных твораў мастацтва.

Пры асэнсаванні феномена арт-рынку антыкварных твораў мастацтва неабходна пачаць з яго разгорнутага навуковага вызначэння. Сучасная навука аперыруе пераважна такімі дэфініцыямі, як *арт-рынак* (“сукупнасць суб’ектаў і інстытутаў, якія пры ўзаемадзеянні ствараюць, уводзяць у абарот і спажываюць мастацтва” [6, с. 8]) або *антыкварны рынак* (“пэўным чынам структураваны эканамічныя адносіны асобных індывідаў,

калектываў або прадпрыемстваў, асноўная мэта якіх – рэалізацыя антыкварыяту з мэтай атрымання прыбытку” [1, с. 76]). Змястоўнага, ёмістага, з аднаго боку, і адначасова зручнага ў выкарыстанні, з іншага боку, навуковага вызначэння арт-рынку антыкварных твораў мастацтва даведаныя крыніцы сёння не прапануюць. Каб такое вызначэнне было сапраўды навуковым, універсальным, неабходна звярнуцца да фармальнай логікі.

У фармальнай логіцы як навуцы пра формы і метады інтэлектуальнай пазнавальнай дзейнасці вылучаюць тэрміны *вызначэнне* і *дэфініцыя*. *Вызначэнне* – даследчы лагічны працэс выяўлення і аптымізацыі набору істотных прыкмет паняцця (раскрыццё зместу паняцця). *Дэфініцыя* (ад лац. *definitio* ‘абмежаванне’) – сфармуляваны ў трапнай і сціслай форме асноўны змест паняцця (вынік вызначэння, што выступае як тэкст, дзе пададзены істотныя прыкметы паняцця ў выглядзе кампактнага выразу).

У кожным вызначэнні навукоўцы вылучаюць дзве асноўныя часткі: а) паняцце, змест якога раскрываецца, яно называецца паняццем, што вызначаюць, альбо *дэфініendum*; б) паняцці, што змяшчаюць прыкметы, уласцівыя прадметам, якія вызначаюць (паняцці вызначаюцца, як правіла, праз іншыя паняцці, чый змест ужо строга ўсталяваны), гэтая частка называецца вызначальнай, або *дэфініенсам*.

Пры распрацоўцы дэфініцыі неабходна ўлічваць, што ў шырокавядомых вызначэннях, напрыклад: “Логіка – гэта навука аб законах і формах дакладнага мыслення”, – часткай, якую вызначаюць, з’яўляецца паняцце *логіка*, а часткай, што вызначае, – усё астатняе: усе іншыя паняцці, пры дапамозе якіх паказваюцца прыкметы логікі (гл. табліцу). Калі супаставіць дэфініendum *арт-рынак антыкварных твораў мастацтва* з дэфініенсамі рынкавай рэальнасці (указаннямі на прыкметы арт-рынку і антыкварнага рынку) маркетологаў Н. Дэген і Л. Бурдо, атрымаем дыфініенс “сукупнасць суб’ектаў і інстытутаў, якія ўзаемадзеюць адзін з адным і альбо атрыбуюць і ўводзяць у зварот (з мэтай атрымання прыбытку), альбо спажываюць (з мэтай уладкавання ўласнай мастацка-культурнай прасторы) антыкварныя творы невыканальніцкага мастацтва” (гл. табліцу).

Само ж разгорнутае навукова-тэарэтычнае вызначэнне, што нас цікавіць, набывае наступны выгляд: “Арт-рынак антыкварных твораў мастацтва – гэта сукупнасць суб’ектаў і інстытутаў, якія ўзаемадзеюць адзін з адным і альбо атрыбуюць, уводзяць у зварот (з мэтай атрымання прыбытку), альбо спажываюць (з мэтай уладкавання ўласнай мастацка-культурнай прасторы) антыкварныя творы невыканальніцкага мастацтва”.

Структураваныя прыклады дэфініцый.

Дэфініцыі		
№	Частка, якую вызначаюць, або дэфініendum	Частка, якая вызначае, або дэфініенс
1	Логіка –	навука аб законах і формах правільнага мыслення
2	Арт-рынак антыкварных твораў мастацтва –	сукупнасць суб'ектаў і інстытутаў, якія ўзаемадзейнічаюць адзін з адным і альбо атрыбуюць і ўводзяць у зварот (з мэтай атрымання прыбытку), альбо спажываюць (з мэтай уладкавання ўласнай мастацка-культурнай прасторы) антыкварныя творы невыканальніцкага мастацтва

Да антыкварных твораў невыканальніцкага мастацтва варта аднесці як антыкварныя творы прыгожага мастацтва (жывапісу, скульптуры, архітэктуры), так і старадаўнія помнікі *дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва*. Антыкварныя творы прыгожага мастацтва (створаныя для эстэтычнай асалоды) і старадаўнія помнікі *дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва*, якія адносяцца да антыкварыяту (ад лац. *deco* 'ўпрыгожваю'; у адрозненне ад вырабаў прыгожага мастацтва, маюць практычны ўжытак у штодзённасці), выклікаюць устойлівую ўвагу грамадства. Гэта абумоўлена гістарычным характарам прадметаў антыкварыяту і старадаўніх артэфактаў народных промыслаў і рамёстваў. Яны задавальняюць духоўныя і эстэтычныя запатрабаванні грамадства, спрыяюць яго кансалідацыі і, як вынік, фарміруюць інвестыцыйную прывабнасць антыкварыяту, прадметаў раскошы "з гісторыяй" і высокамастацкіх вырабаў народнага *дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва*.

Паколькі антыкварны арт-рынак твораў мастацтва Беларусі (асабліва пры ўключэнні ў яго старадаўніх вырабаў народнага *дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва*, этнатавараў) блізкі па тэматыцы і эстэтыцы да арт-рынку нацыянальнага выканальніцкага мастацтва "з гісторыяй", неабходна ўдакладніць некаторыя абставіны іх узаемаўплыву. Антыквары маюць справу з матэрыяльнай культурай (артэфактамі); выканаўцы мастацтва вуснай традыцыі – з нематэрыяльнай культурай, з "oral and intangible heritage of humanity" (англ. "вусная і нематэрыяльная спадчына чалавецтва") [4, с. 21], [5, с. 5]: абрадамі, песнямі, танцам, эпасам. Натуральна, артэфакт і твор выканальніцкага мастацтва – прынцыпова розныя аб'екты, і ўключэнне слова "невыканальніцкага" ў дэфініцыю арт-рынку антыкварных твораў мастацтва, які нас цікавіць, невыпадковае.

Як вядома, сусветны рынак антыкварыяту і старадаўніх этнатавараў мае абарот ад 25 млрд да 70 млрд даляраў у год. Прыбытковасць рынку, па звестках Міжнароднай канфедэрацыі антыквараў і арт-дылераў (ICAAD), у сярэднім складае 12,5%, у параўнанні з прыбытковасцю ў 11,5% на фондавым рынку, а самі прадметы раскошы і антыква-

рыяту, народных промыслаў і рамёстваў даражэюць на 15 – 20% у год, што апырэджае банкаўскія працэнты на 5 – 7% у год. Уключэнне арт-прасторы Беларусі ў яго сістэму, спадзяёмся, – пытанне найбліжэйшага часу. Запавольваючы гэты працэс, мы губляем патэнцыйны прыбытак, і даволі значны.

Антыкварныя творы прыгожага мастацтва і старадаўнія помнікі *дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва* Беларусі (карціны мастакоў парыжскай школы – выхадцаў з Беларусі, слуцкія паясы, мотальскія кажухі, веткаўскі традыцыйны тэкстыль, іконы) – неад'емная частка культурнай спадчыны нашай краіны, важная для вызначэння нацыянальнай ідэнтычнасці, самабытнасці беларусаў. Менавіта таму ў наш час яны маюць вялікую каштоўнасць.

За апошнія гады аб'ём антыкварнага рынку Беларусі павялічыўся. Мы пачалі разумець прыгажосць і інвестыцыйную прывабнасць прадметаў даўніны і этнамастацтва. Рэчаіснасць сведчыць, што рынак антыкварыяту і вырабаў народнага мастацтва, якія маюць мастацкую каштоўнасць, на сучасным этапе – сфера, якая імкліва развіваецца, з кожным годам папаўняецца новымі суб'ектамі і актывамі і таму варта аналізу пры дапамозе выразнага катэгарыяльнага апарату.

Спіс літаратуры

1. Бурдо, Л. Отечественный антикварный рынок / Л. Бурдо // Антиквариат, предметы искусства и коллекционирования. – 2006. – № 35. – С. 76.
2. Бэкон, Ф. О достоинстве и приумножении наук / Ф. Бэкон // Сочинения : в 2 т. – М. : Мысль, 1971. – Т. 1. – С. 87 – 546.
3. Бэкон Френсис // Большой энциклопедический словарь. – М. : Большая Российская энциклопедия ; СПб. : Норинт, 2002. – С. 171.
4. У тэзаўрусе Беларусі : Да 80-годдзя Энгельса Дарашэвіча / укл. М. А. Козенка. – Мінск : Чатыры чвэрці, 2011. – 200 с.
5. Basic Texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage / original design Baseline Arts Ltd, Oxford, UK. – Luxembourg : UNESCO, 2011. – 103 p.
6. Degen, N. Introduction. Value-Added Art / N. Degen // The Market. Documents of Contemporary Art / edited by N. Degen. – London : Whitechapel Gallery, 2013. – P. 5 – 12.
7. Какие культурные ценности нельзя вывозить за границу? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.interfax.by/article/67839>. – Дата доступа : 24.05.2017.
8. Попкова, К. Е. Мировой рынок предметов искусства: специфика, структура, динамика [Электронный ресурс] / К. Е. Попкова // Международный студенческий научный вестник. – 2015. – № 4 – 3. – Режим доступа : <https://www.eduherald.ru/ru/article/view?id=13159>. – Дата доступа : 24.05.2017.
9. Топ-10 картин русских художников, проданных на зарубежных аукционах 2013 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://rupo.ru/m/3982/top-10_russkih_hudozhnikow_na_zarubezhnyh_auksionah.html. – Дата доступа : 24.05.2017.

Віёла КАЗАЊІНА,
аспірант кафедры айчынай і сусветнай
мастацкай культуры
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
культуры і мастацтваў, антыквар.

Артыкул паступіў у рэдакцыю 22 чэрвеня 2017 г.